

Emblemata overalt: Tre nye bøger om emblemmaleri i jyske kirker

Af Carsten Bach-Nielsen

I 1969 publicerede Lisbet Juul Nicolaisen sin artikel "Emblemmaleri i danske kirker. Et bidrag til belysning af emnet" i *Kirkehistoriske Samlinger*. Siden ændrede forfatteren navn til Lisbet Foss, og hun blev blandt andet formidler af den nyeste litterære barokforskning og forfatter til en monografi om salmedigteren Paul Gerhard. Artiklen om emblemer var et gennembrud i en udvikling, der ledte frem mod en almen erkendelse af, at danske – og især jyske – kirker i løbet af 1700-tallet blev fyldt med såkaldt emblemmaleri. Den betegnede et første livtag i kampen med de sædvanlige beskrivelser, man dengang kunne møde i opslagsværker som Traps Danmarksbeskrivelse nemlig "naive pietistiske allegorier" eller "sindbilleder". Med inspiration fra Mario Praz' monografi fra 1964 og A. Henckel og A. Schönes banebrydende værk *Emblemata* fra 1967¹ og med et empirisk materiale i *Danmarks Kirkers* to bind om Thisted Amt, lyste Lisbet Juul Nicolaisen en række nordvestjyske, kirkelige dekorationsmalerier i kuld og køn som malerier efter trykte, tyske emblembøger, først og fremmest Daniel Cramers berømte *Emblemata sacra* fra 1624, altså emblemmalerier. *Danmarks Kirker* anvendte i de to bind om Thisted Amt fra 1940'erne konsekvent benævnelsen pietistiske malerier om emblemma-

¹ Mario Praz: *Studies in Seventeenth-Century Imagery*, Rom 1964; Arthur Henckel & Albrecht Schöne: *Emblemata. Handbuch zur Sinnbildkunst des XVI. und XVII. Jahrhunderts*, Stuttgart 1967.

lerierne. Dette ville Juul Nicolaisen gerne ændre. Hendes artikel blev kendt og citeret i en lang række relevante internationale publikationer om emblematik, skønt det holdt hårdt for udenlandske forskere helt at tilegne sig den. Mange havde gerne set den oversat til tysk eller engelsk. Artiklen i *Kirkehistoriske Samlinger* var længe den grundlæggende artikel om Daniel Cramers emblem bog, men ikke mindst Sabine Mödersheim fra Universitetet i Freiburg og senere Madison (Wis) skulle i sit disputatsarbejde og i talrige artikler komme til at sætte Cramers værk ind i en større litteratur-, kunst- og tidshistorisk sammenhæng.²

Lisbet Juul Nicolaisens artikel var strengt videnskabelig, og uden nogen form for resume var den formidlingsmæssigt ikke generøs. Den forudsatte, at læseren umiddelbart kunne tyde det ofte bevidst svære latin, der optrådte i Cramers bog. Til gengæld var den en mønstergyldig beskrivelse og undersøgelse af Cramers emblem bog, der også pegede på det, som J. Oskar Andersen havde fremlagt om Cramer i sin disputats *Holger Rosenkrantz den Lærde* fra 1896. Det førte siden hos flere formidlere til den fejlslutning, at det jyske 1700-tals kirkelige emblem maleri skulle være udgået fra Holger Rosenkrantz' kreds på Rosenholm i Østjylland. Det er der intet, der tyder på. Juul Nicolaisen peger entydigt på emblemer og emblem bøger som forlæg for de nævnte malerier i jyske kirker, men hun tager ikke skridtet fuldt ud. Titlen på hendes bidrag rummer ordet "emblem maleri", og hun behandler det som sådant, men hun foreslår ikke redaktionen af Danmarks Kirker at indarbejde denne betegnelse i fremtidige hæfter,

² Sabine Mödersheim: *'Domini Doctrina Coronat': Die geistliche Emblematik Daniel Cramers (1568-1637)* (Mikrokosmos. Beiträge zur Literaturwissenschaft und Bedeutungsforschung, ed. Wolfgang Harms, Bd. 38) Frankfurt a M. 1992.

men derimod blot at undlade ordet "pietistiske", til fordel for betegnelsen "baroktidens allegorier".³

Det skulle vare en rum tid, før det generelt anerkendtes, at der var tale om egentligt emblemaleri i danske kirker i 1700-tallet. Den tidligere inspektør ved Nationalmuseets 2. Afdeling og direktør for Det danske Institut i Rom, Otto Norn, stammede fra Horsens og flyttede som professor i kunsthistorie ved Aarhus Universitet hjem til sin barndoms by. Horsens havde både før og under storkøbmanden og godsejeren Gerhard de Lichtenberg (1697-1764) et rigt kunstnerisk miljø, der udgjordes af snedkere, billedskærere og malere. Norn var i høj grad med til at trække disse kunstnere og deres værksteder frem i lyset. I 1978 skrev han en artikel i *ICO. Den iconographiske Post* om Mogens Christian Thranes stolestademalerier i Nørup Kirke.⁴ Her bestemte han "emblemalerierne" som et udpræget produkt af den lutherske ortodoksi. Tøvende benævnte han udmalingerne emblemata, og han betegnede dem som en art forenklet emblemaleri. Dels rummer ingen af dem nogen subscriptio, som ægte emblemer ifølge en klassisk definition bør, dels har hensynet til menigands belæring været bestemmende for den forenklede didaktik i Nørup. Han indskrænker sig til at bestemme motiverne som afhængige af "det ægte emblemaleri".⁵ For ham befandt emblematikken sig på et noget højere abstraktionsniveau. Norn havde løbende været medarbejder ved *Danmarks Kirker*, hvor man fortsat undgik betegnelsen emblemer. At den respekterede Otto Norn endnu i 1978 viste reservation over for at kalde de malede jyske emblemer for egentligt

³ Lisbet Juul Nicolaisen: "Emblemaleri i danske kirker. Et bidrag til belysning af emnet", *Kirkehistoriske samlinger* 1969, s. 126-151 (151).

⁴ Otto Norn: "Nørup Kirkes stolestader", *ICO. Den iconographiske Post* (1978), nr. 2, s. 19-25.

⁵ Sst., s. 22.

emblemaleri, kunne opfattes som en akademisk grænsedragning. Man fortsatte den forsigtige kurs med ikke at bruge ordet emblem i formidling og forskning.

På en måde havde man købt sig tid, for *Danmarks Kirker* var nemlig endnu ikke var nået frem til beskrivelse af de kirker, der vitterligt rummer store mængder af udmalede emblemer. Det blev fortsat overladt til lokale præster, der havde deres daglige virke i kirker med mange emblemer, og til lokale historikere at beskrive udvalgte dekorationer. I Vroue (Viborg A, Fjends H) syd for Skive skrev pastor Vagn Tranberg i 1946 en lille bog om kirkens malede sindbilleder, en marginal udgivelse, der ikke fik noget kendeligt gennemslag. Han havde tidligere virket i Sebber Kirke ved Nibe, hvor der findes fine emblemer på orgelpulpituret – og hvor de i donatorindskriften benævnes ”Emblemata”, men han anvendte ikke ordet i sin beskrivelse af dekorationen i Vroue Kirke, ligesom han ikke erkendte dens forlæg hos Daniel Cramer. Han lagde vægt på maleriernes pietistiske, følelsesbetonede og sentimentale karakter.⁶ Otto Norn-eleven Jens Jensen [Berggild], der i 1985 skrev en artikel om Vroue Kirkes udsmykning på baggrund af arkivstudier i Viborg, vovede ikke at anvende ordet ”emblem”, men nøjedes med ordet ”sindbillede” – på trods af erkendelsen af billedernes udspring i en emblem bog.⁷

En pionerindsats leveredes af den lærde præst ved Klosterkirken i Horsens, Ricardt Riis i 1991, da han

⁶ Vagn Tranberg: *Om Vroue Kirkes Indre*, Viborg 1946, s. 7.

⁷ Jens Jensen: ”Christen Pedersen Lyngbyes sindbilledlige udsmykning i Vroue Kirke”, *Skivebogen, Historisk Aarbog for Skive og Omegn*, 76 (1985), s. 102-123. Jensen er bekendt med Lisbeth Juul Nicolaisens artikel i KHS, men vælger at kalde Vroue Kirkes billeder for sindbilleder, da de ikke lever op til definitionen af et emblem. De mangler nemlig de epigrammer, der skal til for, at man kan tale om et egentligt emblem, s. 122.

udsendte en foreløbig rapport om Mogens Christian Thranes billeder i Horsens Klosterkirke.⁸ Den lange titel anvender ikke ordet emblem eller emblemaleri, skønt forfatteren i sin indledning netop gør rede for, hvad disse betegnelser dækker over. Riis har arbejdet ud fra Lisbet Juul Nicolaisens artikel foruden med originaludgaven af Cramers *Emblemata sacra* og ikke mindst med flittig brug af Henkel og Schöne, hvorved det er blevet ham muligt også at erkende andre forlæg for emblemalerierne på kirkens stolestader end blot Cramer og Johann Arndt, nemlig især de Borias *Emblemata moralia* fra 1680. Riis beskriver og tolker præcist, oversætter korrekt og fortager sammenligninger med udmalede emblemer i andre jyske kirker. Værket er et værkstedsarbejde i bedste forstand. De trykte emblemer er gengivet efter fotokopier, og malerierne i Horsens Klosterkirke er aftegnet af forfatteren selv. Registrerne er majsommeligt udarbejdede og uhyre nyttige.

Mogens Christian Thranes emblemalerier blev på baggrund af Otto Norns, Jens Jensens og Merete Bergilds, Juul Nicolaisens og Ricardt Riis' arbejder behandlet af Karen Holst i *Ribe Stiftsbog* i 1997, men atter med uden benyttelse af ordet emblem.⁹ Samme år skrev historikeren Henrik Gjøde Nielsen i *Viborg Stifts Årbog* artiklen "Et billede af det usynlige. Om Mogens Christian Thrane's emblemalerier i Søndre Sogns Kirke i Viborg", og her dukker ordet emblemaleri op i selve titlen.¹⁰ Gjøde

⁸ Ricardt Riis: *Foreløbig rapport om Thranes billeder i Horsens Klosterkirke. En gennemgang af samtlige billeder i Horsens Klosterkirke af Mogens Christian Thrane (1697-1764) i tegnet gengivelse med aftryk af de forlæg, der har kunnet tilvejebringes og forsøg på tolkning*, Horsens 1991.

⁹ Karen Holst: "Sindbilleder. Jordelivet og forsynets veje hos den jyske kirkemaler Mogens Christian Thrane (1697-1764)", *Ribe Stiftsbog* 1997, s. 33- 52.

Nielsen afviser tidligere tiders nedladende benævnelser af emblemerne.¹¹

I 2004-2005 blev Horsens Klosterkirke beskrevet af *Danmarks Kirker*. Redaktør Birgitte Bøggild Johannsen leverede her en 30 sider lang beskrivelse af kirkens utal af emblemmalerier.¹² De benævntes sådan uden smålig skelen til, om hvert enkelt emblem levede op til en teoretisk eller kanonisk definition af et ægte emblem. De stammede fra emblembøger, og dermed var der tale om emblemmaleri. Bøggild Johannsen kunne her gøre god brug af Ricardt Riis' værdifulde forarbejde. Siden fulgte beskrivelserne af en række betydningsfulde emblemdekorationer i bindene af *Danmarks Kirker* om Vejle Amt, hvor Ebbe Nyborg var redaktør.¹³ Her er betegnelserne emblem og emblemmaleri helt indarbejdet.

Som krone på denne erkendelse af, at især jyske kirker er udsmykket med emblemmaleri efter emblembøger, kunne Erik A. Nielsen uden at slå døre ind, gå direkte til denne billedgenre i sin bog fra 2018, *Gådetale. Emblemer, symbolik, spejle*, der egentlig ikke var planlagt som bind 4 i det i 2009 påbegyndte storværk om Kristendomens retorik, *Billedsprog IV*. Den voksede ud af de tidligere bind om renæssancens og barokkens billeddannelser, og her samlede Erik A. Nielsen sine analyser om en række temaer i de mange emblemer, der har været benyttet som forlæg i de danske kirker, han havde valgt at undersøge. Her kom

¹⁰ Henrik Gjøde Nielsen: "Et billede af det usynlige. Om Mogens Christian Thrane's emblemmalerier i Søndre Sogns Kirke i Viborg", *Viborg Stifts Årbog* 1997, s. 68-78. Titlen rummer en tribut til Otto Norns indflydelsesrige bog *At se det usynlige* fra 1982.

¹¹ Sst., s. 69-70.

¹² *Horsens Klosterkirke, Danmarks Kirker, Aarhus Amt*, s. 5815-5846.

¹³ *Engum Kirke, Danmarks Kirker, Vejle Amt*, s. 1964-1970, *Nørup Kirke, Danmarks Kirker, Vejle Amt*, s. 2922-2926 og *Randbøl Kirke, Danmarks Kirker, Vejle Amt*, s. 2987-2988.

der dog en ny term ind, der længe havde ligget i Nielsens kristendomsforståelse, nemlig *gåden*. Ganske vist havde Otto Norn også betegnet emblemerne som gåder, men for Nielsen ligger der en dybere pointe i det, da kristendommen i sin essens er skjult, hemmelig og gådefuld. Emblemerne er del af den gradvise afsløringsproces – eller kristne individuationsproces – som forfatteren har mødt hos litteraturprofessoren Aage Henriksen. Netop ordet ”gåde” møder vi i titlen på en af de tre bøger, der i 2023 udkom om emblemmaleri i Jylland.

Tre nye bøger

Året 2023 bød på udgivelsen af hele tre nye bøger om emblemmaleri i jyske kirker. Som sidste bind i et stort anlagt projekt, ”Geistliche Intermedialität in der frühen Neuzeit”, har Johann Anselm Steiger udgivet sit ottende bind: *Emblematik in Sakralbauten des Ostseeraums. Dänemark: Karby, Vester Thorup, Hvorup, Dronninglund, Tvis, Hjerm. Mit einem Gesamtregister zu Band 1 bis 8* på forlaget Schnell und Steiner i Regensburg. Steiger, der er professor i kirkehistorie ved universitetet i Hamburg, har i sit store værk beskrevet emblematikudskyndigheder i kirker fra Kaliningradenklaven i Øst, over Polen og Nordtyskland til Jylland i Danmark. En del af de jyske kirker er nævnt i tidligere bind, hvilket ikke øger overskueligheden.

Steiger har i sit bind 8 udvalgt en række kirker i Nordvestjylland, Han Herred og Vendsyssel. Der er ikke nogen begrundelse for dette valg. Man kan undre sig over, at Nørrejylland opfattes som del af Østersøområdet, ikke mindst når det gælder emblemer, da kontakten til Nordsøområdet og Nederlandene på dette felt var betragtelig og sporbar i kirker i Norge, Jylland og på den svenske vestkyst med Halland og Bohuslän. Måske skyldes hans valg

af kirker, at disses udstyr af emblemmalerier i særlig grad bærer præg af den tyske, lutherske ortodoksis produkter og tankegods. Det er i høj grad de tyske klassikere som Daniel Cramer, den tyske præst ved Sankt Petri Kirke, Johannes Lassenius (1636-1692) samt Gabriel Rollenhagen (1583-1619), der er omdrejningspunkter for Steigers analyser. Værket er smukt illustreret. Forfatteren er en fremragende fotograf. Teksterne til de udmalede emblemer er til tider problematisk, fordi de netop beror på dobbeltbetydninger, hvilket forfatteren så ikke helt formår at gennemskue. Til tider mangler oversættelserne præcision.

Der er en vis grad af tilfældighed over bindet. Det er som om, Steiger på et sent tidspunkt har opdaget emblemerne i Vroue Kirke i Fjends Herred og derpå skyndsomst indføjet beskrivelser af dem i et kapitel om Karby Kirke på Mors. Emblemerne, der tematiserer livets vej, i Dronninglund Kirke er spændende og udfordrende, da der ikke er erkendt nogen trykte forlæg for dem. Her viser der sig som overalt en mangel på kendskab til de omstændigheder, hvorunder emblemerne er skabt. Hvem var kirkeejer, hvem var bestiller? Var der tale om en landsbykirke eller som i Dronninglunds tilfælde en kongelig slotskirke? Det er som om, emblemerne foreligger som et konkret materiale med entydig betydning, der er blevet placeret på et sted af en usynlig hånd, når Steiger ser på dem. I Dronninglund fravælger forfatteren ligefrem de paneler på prædikestolen, der ikke rummer emblemer men bibelske scener, hvorved emblemprogrammerne yderligere isoleres fra en bredere kontekst i rummet og dets samlede dekorationsprogram.

Da Steiger ikke er interesseret i den lokale, danske kontekst, bliver emblemprogrammerne ofte fortolket ud fra en lærd luthersk ortodoks synsvinkel, der måske slet ikke har

været relevant eller reciperet på de steder, hvor de blev malet. Med andre ord, læser Steiger emblemernes og emblembøgernes tyske, teologiske kontekst ind i emblemudmalinger, der er foretaget under forudsætninger, der ikke nødvendigvis har været til stede i de enkelte jyske kirker og hos jyske præster og donatorer på udfærdigelsestidspunktet. På den måde er værket som helhed kritisabelt, fordi det så at sige eksporterer en luthersk ortodoksi, som Steiger kender ind til benet, til områder, der ikke nogensinde har været tyske. Det er en art tysk fortolknings-eksport til tredjelande, hvis indre historiske forhold, forfatteren ikke kender meget til. Efter min vurdering er mange af Steigers fortolkninger af de tyske emblembøgers indhold korrekt, men ofte forekommer de enkelte udmalinger i Danmark overfortolkede.¹⁴ Steiger kunne have udvidet sin komparation med flere udsmykninger eller have prøvet kræfter med en række emblemdekorationer, hvis forlæg ikke i lige linje nedstammer fra den lutherske ortodoksi i Tyskland, men det har øjensynligt ikke haft hans interesse.

Hjertegåder i Vroue Kirke

I pinsen 2023 præsenteredes en ny bog efter gudstjenesten i Vroue præstegårdshave, nemlig sognepræst Poul Asger Becks *Hjertegåder. Emblemerne i Vroue kirke beskrevet og belyst*. Det er en meget flot tilrettelagt bog, der er udkommet på forlaget Hovedland. Fotografierne er professionelle. Indledningen rummer historien om kirken og udforskningen af dens emblemmalerier foruden en introduktion til Daniel Cramers *Emblemata sacra*, der

¹⁴ Dette ikke mindst i bogens femte kapitel s. 101-123, "Himmlische Hände und die Medialität von Kreuz, Krone, Buch, Hammer, Diamant und Blut", der analyserer enkelte emblematiske motiver ved hjælp af en tysk lærdomslitteratur og dennes tilsvarende billeder, der næppe har været kendt i de jyske sogne.

danner forlæg for kirkens malerier. Desuden er der i indledningen også en kort brugsanvisning til bogen selv. Ambitionen for forfatteren er, at hvert af kirkens emblemer skal behandles på fire sider under den til dansk oversatte inscriptio.

Hvert opslag består i en beskrivelse af billedet, oversættelse af inscriptio og placering af dette i Bibelen. Den bibelske billeddannelse udfoldes derpå, og her gøres der ofte brug af emblem bogens subscriptio og de noget længere epigrammer, som Cramers bog er forsynet med. Disse er oversat af den tidligere gymnasielektor ved Viborg Katedralskole Johannes Thomsen. Derpå følger ved hvert emblem "Opfordringen til os" ved forfatteren Poul Asger Beck, en teologisk meditation, der ofte knyttes til en salme i Den Danske Salmebog. Dette munder ud i en opsummering, "Kort sagt", før der henvises til andre salmer og Erik A. Nielsens *Gådetale*. Der er tale om en stram opbygning og en formidling, der på fineste måde følger det emblematiske forlægs intention, at virke til oplysning og opbyggelse på grundlag af skriften.

Med sit gode layout og sin stramhed i kombinationen af det oplysende og det i bedste forstand opbyggelige er det en bog, der sigter bredt og lukker læseren ind i et kun lidet kendt land. Ønsker man en første historisk, filologisk og teologisk forsvarlig indføring i det jyske emblemaleri og dets baggrund, er denne bog et godt bud.

Viborg efter branden i 1726

Poul Asger Becks bog bør ses i nøje sammenhæng med den, som næsten samtidig blev udgivet af sognepræst Han-nah Lyngberg-Larsen: *Emblemmalerierne i Sortebrødre Kirke*. Her skal man så vide, at det drejer sig om den gamle dominikanerkirke, Søndre Sogns Kirke i Viborg,

der nyudstyredes efter byens brand i 1726. Her er forfatteren også selv sognepræst. Hendes bog er udgivet af kirkens menighedsråd og trykt på Nørhaven i Viborg. Med sit noget skrabede layout når den ikke op på højde med Poul Asger Becks bog, men her er også tale om langt flere emblemmalerier med vidt forskellige forlæg. Det ret blandede stof lægger ikke op til en stram systematik. Fotografierne, der er instruktive og nødvendige, skyldes for størstedelens vedkommende lærere og elever på Medieskolerne fotolinje i Viborg. I modsætning til emblemmalerierne i Vroue er de i Søndre Sogns Kirke forsynet med danske tekster, men flere af de emblembøger, der har været benyttet, har latinsk og tysk tekst. Disse er gengivet i oversættelser, der i flere tilfælde er udført i sparring med lektor Johannes Thomsen. Kommentaren er ikke stramt organiseret, men præget af den relevans, forfatteren tillægger de enkelte billeder. Lyngberg-Larsen har benyttet digitale ressourcer for at afsløre forlæggene for de emblemer, der ikke stammer fra de ellers hyppigst benyttede emblembøger. Det er et betydeligt skridt fremad i erkendelsen af, hvilke emblembøger, der i deres helhed eller som løsrevne blade har været tilgængelige for malere som Mogens Christian Thrane. Lyngberg-Larsen anfører ofte, hvis et emblem findes udmalet i en anden kirke i Jylland. Det har længe været en næsten uoverkommelig opgave at skaffe sig overblik over det meget sammensatte udvalg af emblemmalerier i Søndre Sogns Kirke. Nu er der faktisk en god guide til motiverne, gode kommentarer og ikke at forglemme også redegørelse for de paneler med emblemmalerier, der ikke findes tilgængelige i kirken.

Det er bemærkelsesværdigt, at forfatterne til de to sidstnævnte bøger ikke tager klar stilling til, om emblemerne så er pietistske, ortodokse eller bare reformatoriske. Det er

heller ikke så vigtigt. Den nyeste interesse inden for anvendt emblematiske (angewandte Emblematiske/applied emblematics) vil typisk samle sig om, hvorvidt og hvordan der foretages udskiftninger til skrifthenvisninger af mere pietistisk end ortodoks farvning, når emblemer med en oprindelig baggrund i den tyske ortodoksi udmales i 1700-tallets pietistiske miljøer. Højsangen får givetvis større betydning som subscriptio i en række af de jyske 1700-tals emblemudmalinger, der formelt set overvejende beror på forlæg fra tidlige 1600-tal.¹⁵ Emblemer har polyvalens, de er åbne for transformation over tid. Desuden er den rigide definition af emblemgenren opgivet. Det er den også i den internationale emblemforskning, hvor grænserne for, hvad der kan kaldes emblemer, er ret vide. Den forsigtighed, der tidligere udvistes med hensyn til, om man turde kalde et "ufuldstændigt" emblemaleri for et emblemaleri, er opgivet. Ja nu tør man uden tøven anerkende brugen af et "nøgent" emblematiske pictura uden ledsagende tekst som et emblem. Det er konteksten, der tæller.

Begge de to nye danske bøger er egentlig præstegårdsforskning, formidling, der skyldes præster, der nærmest dagligt befinder sig i rum med emblemerne, og som synes, at det også tilkommer en større offentlighed at kende til dem. Verden er blevet digital, men virkeligheden er stadig konkret, og i den forstand er det vigtigt at se, være i og opleve de rum, hvori emblemerne virker og skaber sine fortolkningsmæssige sammenhænge. Som en forlænget formidling af de malerier, der kan ses i rummene og i de bøger, der skrives om dem, er der i forbindelse med de to bøger fra Viborg Stift skabt endnu en mulighed, nemlig en

¹⁵ Ulrich Schöntube i Berlin arbejder med disse transformationer i nordtyske og danske emblemalerier. Han fremlagde sine foreløbige resultater på den 12. internationale emblemkonference i Coimbra, Portugal 2023.

hjemmeside, hvor Johannes Thomsen har fremlagt sine oversættelser af alle teksterne fra Cramers *Emblemata Sacra* til dansk, altså en forsknings- og formidlingsmæssig udvidelse og nyttiggørelse af det, der tog sin begyndelse med Lisbet Juul Nicolaisens pionerartikel her i årbogen for 55 år siden.¹⁶

Emblemet der forsvandt

Første søndag i advent 2023 genåbnede Strandby Kirke (Gislum H, Aalborg A) efter en omfattende restaurering. Kirken blev i 1700-tallet udstyret som herskabskirke af fru Gertrud Hoffman og Hr. Niels Poulsen [de Poulson] til Gunderupgård, der indrettede deres gravkapel i kirkens tårnrum. Her stod deres prydkister fra 1741 til 1954, da man valgte at flytte dem til kirkens gravhælv. Dette miljø var dog plaget af fugt og indtrængende vand, og det var baggrunden for, at man ved kirkens seneste restaurering i 2023 valgte at begrave de døde på kirkegården og opfylde gravhælvet med sand.¹⁷

Gravhælvet var i 2017 besigtiget af Nationalmuseets kirkekonsulent, Hans Mikkelsen, der lod sin indberetning til museet ledsage af en række fotos af forholdene.¹⁸ Af disse fremgår det, at der mellem de to ægtefællers kister fandtes en plint af træ eller sten på hvilken der var et malet emblem. Dette emblem tjente til at fortolke forholdet mellem de afdøde.

Emblemets pictura viser et øde og tilsyneladende livløst landskab. Fra skyerne i himlen udstrækkes to arme og

¹⁶ <https://johsthomsen.wordpress.com/emblemata-sacra>.

¹⁷ Beslutningen om genbegravelse blev ifølge skrivelse fra Løgstrør Kirkekontor af 2. februar 2023 annonceret i Statstidende.

¹⁸ Arkivalsk Topografisk Arkiv (ATA), Nationalmuseet, indberetning om Strandby Kirke ved Hans Mikkelsen og Frederikke Reimer, 6. april 2017.

hænder, der sammen holder troskabens røde hjerte. En knokkelmand gennemborer dette hjerte med tidens ubønhørlige le. Emblemets latinske indskrift, FATA FIDEM NON Solvunt, modsiger denne virkelighed, for døden formår ikke at ophæve troen eller troskaben. Døden arbejder således forgæves, hvilket understreges af indskriften på den fælles gravsten, der ligger midt i emblembilledet, for her står på græsk, at de kysser hinanden. Et passende emblem mellem kapellets to pragtkister med de to ægtefæller, hvis kærlighed lever videre hinsides graven. Emblem-maleriets kobberstukne forlæg stammer da også fra en samling af kærlighedsemler, *Echo Mutuae Voluntatis Sive Amicitia Dialogus*, der udkom i Lüneburg i 1648.¹⁹

Ved besøg i kirken i 2024 viste det sig, at emblemmaleriet var forsvundet sammen med de døde kroppe, mens kistebeslagene opbevares i kirkens tårn. Der rettedes derfor henvendelse til kirkekonsulenten, der anmodede Viborg Stift om et svar på hændelsesforløbet. Denne blev lovet svar, men der kom intet. Da undertegnede forespurgte stiftet, svarede det, at man afventede svar fra provstiet, og at såvel kirkekonsulenten som jeg ville blive underrettet.²⁰

Skæbnens ironi er, at man i en tid, da museumsfolk og konservatorer har fået øjnene op for emblemerne og deres betydning i dansk kirkekunst, har ladet dette emblem forsvinde. Heldigvis findes der fotodokumentation for dets eksistens, men emblemet af levende kærlighed vil, når inventariet *Danmarks Kirker* når frem til Strandby, formodentlig blive betegnet med et kors, altså som forsvundet – eller i museumsjargonen: ”dødt”.

¹⁹ <http://diglib.hab.de/drucke/li-5987/00136.jpg>

²⁰ Dette fremgår af kvittering fra Viborg Stift på mine forespørgsler den 22. marts, den 9. april 2024 (STPR F2: 2881214). Yderligere forespørgsel og svar fra Viborg Stift 10. juli 2024.

Aage Dahl (1873-1975) var præst i Horsens Klosterkirke 1935-1963. Han var blandt andet præste- og salmehistorisk forfatter. De historiske interesser afspejler sig i hans ex libris: en aftegning af emblemet "Illuminor" fra første del af Daniel Cramers *Emblemata Sacra*, sådan som det er malet ud på en stolestadegavl i Klosterkirken. Her indklæbet som ejerens personlige emblem i en meget smuk udgave af "Kingos Salmebog", Christiania 1845. Privateje.

Plint med malet emblem fra Hoffman og de Poulsons gravkapel i Strandby Kirke, 1741. Fot. 2017 af kirkekonsulent Hans Mikkelsen i dets seneste placering i kirkens gravhvelving. Forlægget for emblemet i *Echo Mutuae Voluntatis Sive Amicitia Dialogus*, Lüneburg i 1648.